

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, คณะ. พระอัมปตัญญูภควาแปล
ภ. ภาค ๓. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๓.
- _____ อุปกณ์วินัยมุข. เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๐๑.
- จันทบุรีนฤนาถ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ปทานุกรมบาลี - ไทย - อังกฤษ -
สันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๒๐.
- ชินวรสิริวัฒน์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. พระคัมภีร์อภิธานปิทีปิกา หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.
- คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพระปริตร. พระนคร:
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒.
- _____ ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงทำเชิงอรธเพิ่มเติม.
พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๔.
- _____ เทศกาลพระบาท. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๑. (พิมพ์เป็นที่ระลึก
ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเชี่ยม กงกะนันท์ ณ เมรุวัดอ่าแก้ว อ.ภาชี-
เจริญ จ.ฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๑๑).

..... "อธิบายเรื่องพระบาท." ใน ตำนานพระพุทธรบาท อธิบายเรื่องพระบาท
นิราศพระบาท และลิลิตทศพร, หน้า ๒๒ - ๓๑. พล. ต.ท. จำเนียร และ
 ภรรยา, ผู้รวบรวม. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๑๑. (พิมพ์เป็น
 อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพพระภิกษุवास พวงรอย วาสนะสมสิทธิ์ และนางมา
 พวงรอย วาสนะสมสิทธิ์ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส ๘ เมษายน ๒๕๑๑).

ศรี อมาตยกุล. ประวัติเมืองสำคัญ. พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

ตำนานมรดกศาสนา. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๕. (พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิง
 ศพหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
 ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๔).

ทวีช เบลงวิทยา, พ.อ. คบธรรม ทัมมานุกรม. [ม.ป.ท.], ๒๕๑๕.

หม่อมปทุมธกถาย ศติโย ภาโค. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

ธรรมปรีชา (แก้ว), พระยา. ไตรภูมิโลกวิเนจยกถา ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมิฉบับหลวง).

เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

น. ณ ปากน้ำ. พจนานุกรมศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: วารสารเมืองโบราณ,
 ๒๕๒๒.

..... ศิลป์กับโบราณคดีในสยาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร์,
 ๒๕๒๐.

..... ศิลป์โบราณของไทย. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โอเคียนส์โตร์,
 ๒๕๑๘.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. พระราชพงศาวดารพม่า. เล่ม ๗.

พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. บันทึกความรู้อย่าง ๆ.
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุกิตติวงศ์ประทานพระยา
อนุমানราชชน. เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๑.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, และ ค่ำรงราชานุภาพ,
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระ ราชินี. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุกิตติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาค่ำรงราชานุภาพ. เล่ม ๑๗. พระนคร: องค์การ
ของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

นางนพมาศ. นางนพมาศหรือคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. พระนคร:
ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๓.

ปญฺจสุทฺธิยา นาม มชฺฉิมนิกายภฺรูกถาย ตติโย ภาโค มชฺฉิมปณฺเฑสกวณฺเฑนา จ
อุปริปณฺเฑสกวณฺเฑนา จ. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ปรมาบุชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. ประชุมสมโพธิกถา. พระนคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ กับมูลนิธิอาเซียแห่งประเทศไทย,
๒๕๐๓. (จัดพิมพ์ถวายพระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร ในการประชุมสัมมนา
ณ วัดมหาธาตุ พระนคร ๑๘ - ๒๔ เมษายน ๒๕๐๓).

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔.

ประยูทธ สิทธิพันธ์. คนตระกุลขุนนางไทย. ชนบุรี: สำนักพิมพ์กรุงธน, ๒๕๐๕), หน้า
๑๓๖ - ๑๔๒.

ประยูรย์ หลงสมบุญ, ร.อ. พจนานุกรมบาลี - ไทย. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๑๙.

ปิ่น มุกข์นิตย์, พ.อ. ประมวลศัพท์ศาสนา. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๕.

ปุ้ย แสงฉาย. พระไตรปิฎกมหาวิทยาลัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย
พระมหานิกาย. เล่ม ๓. พระนคร: โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, ๒๕๐๔.

_____ พระไตรปิฎกมหาวิทยาลัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ พระสุตตันตปิฎก ทีมนิกาย มหาวรรค.
เล่ม ๑. พระนคร: โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, ๒๕๐๔.

_____ หลักปฐมสมโพธิ. พระนคร: โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๐๑.

แปลก สนธิรักษ์ และสวัสดิ์ พินิจจันทร์. ศัพท์ศาสนา. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๓.

พจนานุกรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ทางหุ้นส่วนจำกัด รวมสาส์น, ๒๕๑๙.

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๑๖ พระสุตตันตปิฎก ทีมนิกาย ปาฎิกวรรค. เล่ม ๓๘ พระสุตตัน-
ตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ ภาค ๑. เล่ม ๓๙ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย
ขุททกปาฐ ภาค ๒. เล่ม ๔๐ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑.
เล่ม ๔๑ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒. พระนคร: โรงพิมพ์
การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๐๐. (อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ๒๕๐๐).

พระปัญญาสามี. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร์. พระนคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๗.

พระปริยัติเวที. พระไตรปิฎกแปลย่อ พระสุตตันตปิฎก (ทีมนิกาย). พระนคร: โรงพิมพ์
มหาดไทย กรมราชทัณฑ์, ๒๕๑๓.

พระมหาสามีสังฆรักชิต. พระคัมภีร์สุโขชาลังการ. แปลโดย น.อ. แยม ประพัฒน์ทอง.
พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๒.

พระราชาธรรมนี (ประยูรย์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

พระศาสนโสภณ. สวคมนต์แปล. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๖๖.

มจรุรัตตวิลาสินี อรรถกถาพุทธวงศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโสภิต, ๒๕๒๒. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๘๑ พรรษา สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆนายก ๖ มีนาคม ๒๕๒๒).

มโนรตปุรณิยา นาม อังคุตตรนิกาย ตติโย ภาค มโนรตปุรณี ทสกนิปาตวณณา.

พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๖๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

รัฐกรภักดี, อำมาตย์ตรี พระยา. "ตำนานพระพุทธบาท." ใน เรื่องพระพุทธบาทและ พายุสุตจกถา, หน้า ๓๘ - ๔๑. คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี, ผู้รวบรวม. [ม.ป.ท.], ๒๕๑๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๘๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๑๘.

ราชบัณฑิตยสภา. มหาทิพมณฑ์ พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โท พระยาอรรคนิธินิยม (สมุย อารณศิริ) ๒๖ สิงหาคม ๒๔๗๑).

วชิรญาณวงศ์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง. ขรรฆมานุกรม. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕. (พิมพ์ในงานวชิรญาณวงศ์านุสรณ์ ครบ ๑๐๐ ปี นับแต่วันประสูติแห่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ๒๑ - ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕).

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ ๒ อาชยาตและกติก. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

สงวน รอคบุญ. พุทธศิลป์สู่โชทัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๒๑.

สยามรัฐสุด เตปิฎก. ๔๕ เล่ม. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๔๘ - ๒๕๐๒.

สารนาถ. ตามรอยบาทพระพุทธรูปองค์. เล่ม ๒. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น,
๒๕๐๘.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๘. พระนคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. การเขียน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

สุภัทรศิษย์ ศิษย์กุล, หม่อมเจ้า. วิวัฒนาการของศิลปอินเคียแบบอมราวดี.
พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๑.

สุนทรภู่ วิลาสินี นาม ทิมนิกายภูฏาน ทศโย ภาโค มหาวคควณณา. พระนคร:
มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๔๖๓.

อุทัย เทพสิทธิ์. ความเป็นมาของไทย - ลาว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เปรมชัย,
๒๕๑๖.

บทความ

เกษม บุญศรี. "จาร." สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๘ (๒๕๐๘ - ๒๕๑๑) :
๔๕๓๓ - ๔๕๔๑.

เกษม บุญศรี. "จิ๋ว." สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๘ (๒๕๑๒ - ๒๕๑๓) :
๕๒๕๖ - ๕๒๖๕.

เกษม บุญศรี. "ชมพูนุท." สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๑๐ (๒๕๑๒ - ๒๕๑๓) :
๖๐๑๔ - ๖๐๑๕.

วิทยานิพนธ์และเอกสารอื่น

เกรียงศักดิ์ ไทยคุรุพันธ์. "โลกที่ปกสารปริจเฉทที่ ๑ และ ๒ : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

เพชรรัตนราชสุคตา สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. "ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

บุญชอบ เรืองทรัพย์. "อุปมา อุปไมย ในพระไตรปิฎก." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ละเอียด วัฒนไพศาล. "หงส์ในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ละเอียด วิสุทธิแพทย์. "ช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

วิรัตน์ อุนนาทรวางกูร. "รายงานการปฏิบัติงานตามโครงการฝึกอบรมบรรณารักษ์ระดับชั้นตรี ของหอสมุดแห่งชาติ ตั้งแต่ที่ ๑ เมษายน ถึงวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔."

สฤกณ จังกาจิตต์. "จักรวาลที่ป็น กัมพิที่ ๑, ๒, ๓." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

สัมภาษณ์

วิรัตน์ อุนนาทรวางกูร ผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณ งานบริการหนังสือภาษาโบราณ สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๒๕.

Bibliography

Books

- Basham, A.L. The Wonder that was India. Calcutta : Fontana Books, 1967.
- Ch'en, Kenneth K.S. Buddhism The Light of Asia. New York: Barron's Educational Series, Inc., 1967.
- David Rhys, T.W. and Stede, William, The Pali Text Society's Pali - English Dictionary. 6th ed. London : The Pali Text Society, 1972.
- Hamlyn. Buddha; the face of tranquility. London : Hamlyn, 1970.
- Luce, Gordon H. Old Burma - Early Pagan. Volume One Text. New York : J.J. Augustin, 1969.
- _____. Old Burma - Early Pagan. Volume Two Catalogue of Plates indexs. New York : J.J. Augustin, 1969.
- _____. Old Burma - Early Pagan. Volume Three Plates. New York : J.J. Augustin, 1970.
- Malalasekera, G.P. Dictionary of Pali Proper Names. 2 Vols. London : Luzac & Company Ltd., 1960.

Monier - William, Sir Monier. A Sanskrit English Dictionary.

London : Oxford at the Clarendon Press, 1899.

Quiltly, William Mac. Buddha . New York : The Viking Press, 1969.

Radhakrishnan, S. The Principal Upanisads. London : George Allen
& Unwin LTD, 1968.

Snellgrove, L. David and Others, eds. The Image of the Buddha.

Tokyo : Kodansha International Ltd., 1973.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

อธิบายศัพท์

กสิน ๑๖ :

ก. กุศลกสิน ๔ (กสินคือมหาภูตรูป)

๑. ปรฐ्वีกสิน กสินคือดิน

๒. อาโปกสิน กสินคือน้ำ

๓. เตโชกสิน กสินคือไฟ

๔. วาโยกสิน กสินคือลม

ข. วรรณกสิน ๔ (กสินคือสี)

๕. นีลกสิน กสินคือสีเขียว

๖. ปิตกสิน กสินคือสีเหลือง

๗. โลहितกสิน กสินคือสีแดง

๘. โอทาทกสิน กสินคือสีขาว

ค. กสินอื่น ๆ

๙. อาโลกกสิน กสินคือแสงสว่าง

๑๐. อากาสกสิน กสินคือที่ว่างเปล่า

พ.พ.ศ. ๒๖๗/๑๙๙

กุศลกรรมบถ ๑๐ : หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม กรรมอื่นเป็นทางนำไปสู่สุคติ มี ๑๐ ประการ

ก. กายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย)

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ด้วยอาการ
ขโมย
๓. กาเมสุมิฉุฉา วาจา เวรมณี เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม
- ข. วจีกรรม ๔ (การกระทำทางวาจา)
๔. มุสาหวาหา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ
๕. มิสฺสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด
๖. มรฺสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ
๗. สมฺมุปฺปอาป เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ
- ค. มโนกรรม ๔ (การกระทำทางใจ)
๘. อนภิชฺฐา ความไม่คิดเพ่งเจ็งอยากได้ของเขา
๙. อพฺยาบาท ความไม่คิดร้ายผู้อื่น
๑๐. สมฺมาทิฏฺฐิ ความเห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม

ที่.ป.า. ๑๑/๓๖๐/๒๖๔ พ.พ.ศ. ๒๖๘/๑๘๘-๑๘๙

จรรยา ๑๕ : หมายถึง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุมรรควิชาหรือนิพพาน มี ๑๕ ประการ

๑. สีสสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล
๒. อปฺปนฺนกปฏิปทา ๓
  - ๒.๑ อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์
  - ๒.๒ โภจเนตฺตัญญุตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค
  - ๒.๓ ชากริยานุโยค การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่การนอน
คือขยันหมั่นเพียร ชำระจิตใจให้ไม่มีนิวรณ์
๓. สัทธรรม ๗
  - ๓.๑ มีศรัทธา
  - ๓.๒ มีหิริ
  - ๓.๓ มีโอตฺตปฺปะ

- ๓.๔ เป็นพหูสุก
- ๓.๕ มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว
- ๓.๖ มีสติมั่นคง
- ๓.๗ มีปัญญา

๔. ฉาน ๔ (กฺฎาน ๔)

ม.ม. ๑๓/๒๖/๒๖

จาร :

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ ให้ความหมายไว้ว่า "เขียนด้วยเหล็กแหลมบนใบลานเป็นต้น"^๑ ก่อนจารต้องนำใบลานที่จะใช้จารนั้นมาตีเส้นบรรทัดเสียก่อน โดยใช้คายนึ่งกับกรอบไม้ทำเป็นสายบรรทัด เอาลูกประคบชุบหมึกที่ทาคั่วยเขมาไขผสมกับน้ำมาถูให้ทั่วสายบรรทัดนั้น แล้วดึงสายบรรทัดขึ้นปล่อยให้คั่วยลงไปบนใบลาน จะปรากฏเป็นเส้นบรรทัดตามที่ต้องการ จากนั้นนำใบลานนั้นมาวางบนหมอนสำหรับถือรองจาร แล้วเอาเหล็กจารซึ่งเป็นเหล็กแหลมคมมีคามไม้สำหรับถือ มาจารคือเขียนตัวหนังสือตามคณับลงไปบนใบลานที่มีเส้นบรรทัดนั้น ใบลานที่ใช้จารทั้งสองหน้า เมื่อจารเสร็จแล้วเอาลูกประคบชุบหมึกที่ทาคั่วยเขมาไขผสมน้ำมันยางมาทาให้ทั่วใบลาน แล้วเอาทรายที่ร่อนจัดโรยลงไปบนใบลานที่จารนั้น เอาลูกประคบขี้ดุกูไปมาจนสะอาดเรียบร้อย หมึกที่ทาอยู่ข้างนอกจะหลุดไป ส่วนหมึกที่ซึมไปในรอยจารจะติดแน่นปรากฏเป็นตัวอักษรสีดำ การทำแบบนี้เรียกว่า "ลบหนังสือ"

ใบลานที่จารจะมีหน้า เรียกว่า "อังกา" กำกับทุกใบลาน อักษรกำกับหน้านั้น อยู่กึ่งกลางใบลานชายสุดของคานหลังใบลาน เหตุที่ได้อักษรกำกับหน้าไว้คานหลังของใบลาน เพราะใบลานที่จารมี ๒ หน้า แต่เรียกรวมว่า อังกาเดียวหรือลานหนึ่งเท่านั้น อักษรที่กำกับหน้านั้นใช้พยัญชนะในภาษาบาลี แจกถูกไปตามวิธีแจกถูกตามแม่ ก. กา ของภาษาบาลีและไทยปนกัน เริ่มตั้งแต่ ก กา ก็ ก็ กุ กู เก ไก โก เกา กั กะ แล้วต่อด้วย ข ชา ชี ชี ชุ ชู เซ ไซ โข เขา ขั ฆะ รวม ๒ อักษร อักษรจะ ๑๒ ใบลาน รวมทั้งหมด ๒๔ ใบลาน เรียกว่า (ผูกหนึ่ง) เมื่อเรียงลำดับอังกาถูกต้องเรียบร้อยแล้วใช้ไหมหรือคายนึ่งเป็นหูร้อย เรียกว่า

"สายสนอง" ก่อนจะรอยทองเจาะรูตรงกลางใบลานเสียก่อน และในการร้อยใบลานเข้าเป็นศูนย์กลางนี้มีใบปกหน้า ปกใน และปกหลัง ประมาณข้างจะ ๒ - ๓ ใบ ตามความเหมาะสมด้วย^๑

คัมภีร์ ๓ : หมายถึง ความคิรินใจมี ๓ ประการ

๑. กามคัมภีร์ ความคิรินอยากได้ อารมณ์หรือสิ่งที่ชอบใจ
๒. ภวคัมภีร์ ความคิรินอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้
๓. วิภวคัมภีร์ ความคิรินอยากให้อารมณ์และความเป็นที่ไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้น

ซึ่ง วิบัติไปเสีย^๒

ทวิปีใหญ่ทั้ง ๔ กับทวิปีน้อยสองพันทวิปี : เป็นทวิปีที่อยู่ในโลณสาครภายนอกเขาศักดิ์

๑. ชมพูทวิปี มีไม้ห้าใหญ่ประจำทวิปี รวมทั้งทวิปีน้อย ๕๐๐ ที่เป็นบริวาร อยู่ในโลณสาครตอนที่เรียกว่า นิลสาคร ทางคานทิศใต้ของเขาศักดิ์
๒. อมรโคยานทวิปี มีไม้กระทุ้มประจำทวิปี รวมทั้งทวิปีน้อย ๕๐๐ ที่เป็นบริวาร อยู่ในโลณสาครตอนที่เรียกว่า ฉลิกสาคร ทางคานทิศตะวันตกของเขาศักดิ์
๓. อุตรรุทวิปี มีไม้กัลปพฤกษ์ประจำทวิปี รวมทั้งทวิปีน้อย ๕๐๐ ที่เป็นบริวาร อยู่ในโลณสาครตอนที่เรียกว่า ปิตสาคร ทางคานทิศเหนือของเขาศักดิ์

^๑เกษม บุญศรี, "จาร" สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๘ (๒๕๐๔ - ๒๕๑๑) : ๔๘๓๓ - ๔๘๓๘.

วิรัตน์ อุนนาทรวรางกูร, "รายงานการปฏิบัติงานตามโครงการฝึกอบรมบรรณารักษ์ ระดับชั้นตรี ของหอสมุดแห่งชาติ ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ถึงวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๘," หน้า ๓๖ - ๓๗.

^๒สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมานุกรม (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๖๘ - ๑๖๙.

๔. บุพพิเทหวิป มีไม้สักประจำทวีป รวมทั้งทวีปน้อย ๕๐๐ ที่เป็นบริวาร อยู่ในโลณสาครตอนที่เรียกว่า ชีรสาคร ทางคานทิสตะวันออกของเขา พระสุเมรุ^๑

ที่ตั้งแห่งวิญญาน ๗ : ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหานิทานสูตร กล่าวถึงที่ตั้งแห่งวิญญาน ๗ ดังนี้

๑. สัตว์เหล่าหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ พวกเทพ บางหมู่ พวกวินิปาติกะ (เปรต) บางหมู่
๒. สัตว์เหล่าหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ ผู้อยู่ในจำพวกพรหม ผู้เกิดในปฐมฉานภูมิ และพวกสัตว์ที่เกิดในอบายทั้ง ๔
๓. สัตว์เหล่าหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกอภิสสรพรหม
๔. สัตว์เหล่าหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกสุกกินพรหม
๕. สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นอากาศานัญญาตนะ
๖. สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงชั้นวิญญานัญญาตนะ
๗. สัตว์เหล่าหนึ่งผู้เข้าถึงอากิญจัญญาตนะ^๒

เทวโลก ๖ / สวรรค์ ๖ ชั้น : เป็นภพที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม เรียงจากชั้นต่ำขึ้นไป ดังนี้

๑. จากุมหาราชิกา สวรรค์ที่หาวมหาราช ๔ หรือท้าวจตุโลกบาลปกครอง คือ ท้าวธตรัฐ จอมคนธรรพ์ ครองทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ จอมกุ่มภัณฑ์, ครองทิศใต้, ท้าววิรูปักษ์ จอมนาค ครองทิศตะวันตก, ท้าวภูเวงหรือ เวสสวัณณ จอมยักษ์ ครองทิศเหนือ

^๑พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวินิจจนยกตา ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมิฉบับหลวง) (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๐), ๑ : ๑๓๓ - ๑๓๙.

^๒พระปริยัติเวที, พระไตรปิฎกแปลย่อ พระสุตตันตปิฎก (ทีฆนิกาย) (พระนคร: โรงพิมพ์มหาชาติไทย กรมราชทัณฑ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑๖.

๒. คาวดิ่งดี แคนที่อยู่แห่งเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์เป็นจอมเทพ
๓. ยามา แคนที่อยู่แห่งเทพผู้ปราศจากทุกข์ มีท้าวสุยามเป็นผู้ปกครอง
๔. कुสิศ แคนที่อยู่แห่งเทพผู้เฝ้าอ้อมควายสี่สมบัติของคน มีท้าวสันคุสิศเป็นจอมเทพ
๕. นิมมานรดี แคนที่อยู่แห่งเทพผู้มีความยินดีในการเนรมิต มีท้าวสุนิมิตเป็นจอมเทพ
๖. ปรมนิมิตวสวัตตี แคนที่อยู่แห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นเนรมิตให้ คือ เสวยสมบัติที่เทพพวกอื่นนิรมิตให้ มีท้าววสวัตตีเป็นจอมเทพ

พ.พ.ศ. ๒๒๘/๑๖๔ - ๑๖๕.

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑๐ ประการ :

๑. เป็นผู้มั่งคั่ง
๒. เป็นพหูสูต
๓. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และกิจจานุกิจ
๔. เป็นผู้โศกนาน ๔
๕. นสคงฤทธิไค
๖. เป็นผู้มั่งคาทิพย์
๗. กำหนดครุฑใจของสัตว์อื่นและบุคคลอื่นใดด้วยใจ
๘. ระลึกถึงชั้นที่อยู่อาศัยในชาติก่อนได้
๙. เป็นผู้มั่งคหิพย์
๑๐. เขาถึงเจโตวิมุตติ (การหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งใจ คือ ศีลสมาธิเป็นปฏิฐานบรรลุดูงามมาก่อน แล้วจึงบำเพ็ญวิปัสสนาจนละกิเลสสาธวะไค) และปัญญาวิมุตติ

ม.อ. ๑๔/๑๑๓/๘๘.

มุกดงค ๑๓ :

๑. ปังสุกฏลิกังคมุกดงค สมทานทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุล เป็นวัตร
๒. เตจวีรวิกังคมุกดงค สมทานทรงไว้ซึ่งไตรจีวร เป็นวัตร

๓. ปิณฑปาตีกังคชुकงค	สมาทานเที่ยวไปให้ไคมาซึ่งก่อนข้าวเป็นวัตร
๔. สปรทานจาริกังคชुकงค	สมาทานเที่ยวไปมิขาดตามลำดับ เรือนเป็นวัตร
๕. เอกาสนิกกังคชुकงค	สมาทานบริโภคนเดียวเป็นวัตร
๖. ปัตติปิณฑิกังคชुकงค	สมาทานฉันข้าวในบาตรเป็นวัตร
๗. ชลุปัจฉาภักตีกังคชुकงค	สมาทานไม่ฉันของที่นำมาถวายหลังจากฉันแล้วเป็นวัตร
๘. อารยัญญิกังคชुकงค	สมาทานอยู่แต่ในป่าเป็นวัตร
๙. รุกขมูลิกังคชुकงค	สมาทานอยู่โคนไม้เป็นวัตร
๑๐. อัปโลกาสีกังคชुकงค	สมาทานอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร
๑๑. โสสานิกังคชुकงค	สมาทานจารอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร
๑๒. ยถาสันนตติกังคชुकงค	สมาทานอยู่ตามที่เขาจัดให้เป็นวัตร
๑๓. เนสัสมิกังคชुकงค	สมาทานอิริยาบถนั่งเป็นวัตร

คบธรรม ๑๕๒/๒๔๐

ปกรณ์ทั้ง ๗ / พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ : ไคแก

๑. ชัมมสังคณี (ส) รวมขอธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายเป็นประเภท ๆ
๒. วิภังค (วิ) อธิบายขอธรรมที่รวบรวมเป็นหมวดหมู่ (เรียกว่าภังคหนึ่ง ๆ) แยกแยะออกซึ่งแจ้งวินิจฉัยโดยละเอียด
๓. ธาตุกถา (ธา) สงเคราะห์ขอธรรมต่าง ๆ เข้าในชั้น อายคณะ ธาตุ
๔. ปุคคลบัญญัติ (ป) บัญญัติความหมายปุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในปุคคลนั้น ๆ
๕. กถาวัตถุ (ก) แสดงวินิจฉัยทัศนะต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันระหว่างนิกายทั้งหลายสมัยคติยสังคายนา
๖. ยมก (ย) ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบเป็นคู่ ๆ
๗. ปัญฐาน (ป) หรือมหาปกรณ์ อธิบายปัจจัย ๒๔ โดยพิสดาร

พ.พ.ศ. ๒๖/๕๔

- ผล ๔ : เป็นผลที่เกิดสืบเนื่องจากการละกิเลสได้ความมรรค
๑. โสคาปัตติผล ผลแห่งการเข้าถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพาน ผลอันพระโสคาบันพึงเสวย
  ๒. สกทาคามีผล ผลอันพระสกทาคามีพึงเสวย
  ๓. อนาคามีผล ผลอันพระอนาคามีพึงเสวย
  ๔. อรหัตผล ผลอันพระอรหัตพึงเสวย ผลคือความเป็นพระอรหัต

ที่.ปา. ๑๑/๒๔๒/๒๔๐ , พ.พ.ศ. ๔๔/๔๔

พรหมโลก ๑๖ / รูปาวจรภูมิ : หมายถึง ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป มี ๑๖ ชั้น

- ก. ปฐมฌานภูมิ ๓ (ระดับปฐมฌาน)
  ๑. พรหมปาริสุทธิชา พวกบริษัทบริวารมหาพรหม
  ๒. พรหมปุโรหิต พวกปุโรหิตมหาพรหม
  ๓. มหาพรหมา พวกทวามหาพรหม
- ข. ทุติฌานภูมิ ๓ (ระดับทุติยฌาน)
  ๔. ปริตตภาฯ พวกมีรัศมีน้อย
  ๕. อัมปมาณาภาฯ พวกมีรัศมีประมาณไม่ได้
  ๖. อากัสสราฯ พวกมีรัศมีสูงปดิ่ง
- ค. คติยฌานภูมิ ๓ (ระดับคติยฌาน)
  ๗. ปริตตสุภาฯ พวกมีลวรัศมีน้อย
  ๘. อัมปมาณสุภาฯ พวกมีลวรัศมีประมาณไม่ได้
  ๘. สุภากินหะฯ พวกมีลวรัศมีกระจ่างจ้า
- ง. จตุตถฌานภูมิ (ระดับจตุตถฌาน)
  ๑๐. เวทีปถลาฯ พวกมีผลไพบูล
  ๑๑. อัสัญญีสัตว์ฯ พวกสัตว์ไม่มีสัญญา

จ. สุททชาวาส ๕ (พวกที่อยู่อันบริสุทธ์ หรือที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธ์คือที่ใดของ พระอนาคามิ)

- ๑๒. อวิหา เหลลาทานผู้ไม่จะไปเร็ว
- ๑๓. อตฺปิปา เหลลาทานผู้ไม่เคื้อครอน
- ๑๔. สุทฺตฺสา เหลลาทานผู้ปรากฏโดยง่าย
- ๑๕. สุทฺตฺสี เหลลาทานผู้เห็นโดยง่าย
- ๑๖. อกนิษฐา เหลลาทานผู้ไม่มีความคอย ผู้สูงสุด

พ. พ. ศ. ๒๔๕ / ๒๓๓

พระพุทธเจ้าทรงกำจัดซึ่งกำแห่งสงสารจักร :

ลือคือสงสาร มีคุณทำด้วยอวิชชาและตัณหา อภิสังขารมีบุญญาภิสังขาร เป็นต้น เป็นซึ่งกำ ขรามรณะเป็นกง สอดควายเพลลาอันทำด้วยอาสวสมุทัยประกอบเข้าไว้ในตัวรถ คือไตรภพ หมุนไปตลอดกาล อันหาเบื้องต้นมิได้ ฉนินโค ซึ่งกำทั้งหลายของสงสารจักรนั้น พระองค์ทรงประคิมฐานอยู่ ณ พื้นปรุพี ก็คือศีลด้วยพระยุคลบาทคือวิริยะ แล้วทรงถ่อขวานคือ พระญาณอันทำคามสิ้นกรรมด้วยพระหัตถ์คือศรัทธา ทรงทำลายเสียสิ้นแล้วเพราะความที่ ทรงทำลายอระ (ซึ่งกำคือสงสาร) เสียไค้ดังนี้ จึงทรงพระนามว่า อรหันต์

พระมหาสาวก ๔๐ : หมายถึง พระผู้ใหญ่ ๔๐ องค์ คือ

พระอัญญาโกณฑัญญะ	พระภัททิยะ	พระวัปปะ
พระมหานามะ	พระอัชสิณี	พระยสะ
พระวิมลสะ	พระสุพาหุ	พระอรุ เวลกัสสะปะ
พระปุลณนชิ	พระควัมปที	พระนทิกัสสะปะ
พระสารีปุตตะ	พระโมคคัลลานะ	พระคยาภัสสะปะ
พระมหากัสสะปะ	พระมหากัจจายนะ	พระอชิตะ
พระคัสสเมตเตยยะ	พระปุลณณะ	พระเมตตกุ
พระโชตกะ	พระอุปลิวะ	พระนันทกะ

พระเหมกะ	พระโตเทยยะ	พระกัปปะ
พระชตุกัณเณ	พระภัทราวุธะ	พระอุทยะ
พระโปสาละ	พระโมฆราชะ	พระบังคิยะ
พระราชา	พระปุลณมันตานีปุตตะ	พระกาฬุทายี
พระนันทศากยะ	พระราหุละ	พระอุปาสิ
พระภททิสศากยราชา	พระอนุรุทธะ	พระอานันทะ
พระภคคุ	พระกิมพิละ	พระโสณโกฬิวิสะ
พระวัฏฐุปาละ	พระปิ่นโฆลภาทวาชะ	พระมหาป็นถกะ
พระจุฬป็นถกะ	พระโสณกุฏิกัณณะ	พระลคุณทกภททิยะ
พระสุภูติ	พระกังขาเรวตะ	พระวักกสิ
พระกุนทธานะ	พระปิลินทวัจณะ	พระกุมารกัสสะปะ
พระมหาโกฏฐิตะ	พระโสภิตะ	พระนันทกะ
พระมหาภักปิณะ	พระสาเกตะ	พระอุปเสนวังคันตปุตตะ
พระเรวตะ ชทิวณิยะ	พระสีวลี	พระทัฬหฬัลลปุตตะ
พระพาหิยะ ทารุจิริยะ	พระพากุละ	พระเมฆิยะ
พระมหาอุทายี	พระอุปัวาณะ	พระยโสชะ
พระนาคิตะ	พระจุนทะ	พระมหาปรันตปะ
พระวังคีสะ	พระเสลละ	พระอังกุลิมาละ
พระสภิยะ	พระนาลกะ	

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ค.บ.ธรรม ๑๔๘/๕๑ - ๕๒.

ภูเขาใหญ่ทั้ง ๗ :

๑. เขายุกนธร มีสัณฐานเป็นคันทวย ล้อมรอบเขาพระสุเมรุคูกำแพงแก้ว ล้อมพระเจดีย์ สูง ๘๘,๐๐๐ โยชน์ ยอดเขายุกนธรมีความสูงอยู่ในระดับเดียวกับพระอาทิตย์และพระจันทร์ เมื่อแลไปแต่ไกลเห็นเป็นประหนึ่งว่าภูเขานั้นทรงไว้ซึ่งพระอาทิตย์และพระจันทร์ทั้งคู่

๒. เขาอสิณธร ล้อมรอบเขาพระสุเมรุชั้นที่ ๒ อยู่ห่างเขาภูคนธรรออกไป ๔ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ ยอดเขานี้เป็นที่ตั้งแห่งทิพยพิมานของมเหสีเทพบุตร
๓. เขากรวิก ล้อมรอบเขาพระสุเมรุชั้นที่ ๓ ห่างจากเขาอสิณธร ๒๑,๐๐๐ โยชน์ ยอดเขานี้มีนกกการเวกอาศัยอยู่มาก
๔. เขาสุทัสนะ ล้อมรอบเขาพระสุเมรุชั้นที่ ๔ ห่างจากเขากรวิก ๑๐,๕๐๐ โยชน์ ยอดเขานี้มีทิพยโอสถวานยาต่าง ๆ มาก ทั้งยังงคงามไปด้วยสำคัญ ใบ กาน เป็นที่นำทศนายิ่งนัก
๕. เขาเนมินธร ล้อมรอบเขาพระสุเมรุชั้นที่ ๕ ห่างจากเขาสุทัสนะ ๕,๒๕๐ โยชน์ เขานี้มีสีฐานเหมือนกรวด นัยหนึ่งว่าเขานี้มีปทุมชาติอันเกิดในกระพังกิลาเม็ดดอกไม้ใหญ่เท่ากรวดและแก้วียน
๖. เขาวินตกะ ล้อมรอบเขาพระสุเมรุชั้นที่ ๖ ห่างจากเขาเนมินธร ๒,๖๒๕ โยชน์ เขานี้เป็นที่อยู่แห่งมารดาของพญาครุฑ นัยหนึ่งว่ามีกระพังกิลากว้างเหมือนอย่างแม่น้ำอยู่บนเขานี้
๗. เขาอัสดัณห์ ล้อมรอบเขาพระสุเมรุชั้นที่ ๗ ห่างจากเขาวินตกะ ๑,๓๑๒ โยชน์ กว้าง ๒๐๐ เส้น มีต้นกำยานขึ้นบนเขานี้มาก นัยหนึ่งว่ามียอดเหมือนกีระมะมา^๑

มรรค ๔ : หมายถึง ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล

๑. โสคาปัตติมรรค มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสคาบัน เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส^๒

^๑พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมินิพนธ์หลวง)

๑ : ๑๐๔ - ๑๑๑.

^๒คู่สังโยชน์

๒. สกทาคามีมรรค มรรคอันให้ถึงความ เป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อคน กัณฑ์ทวารวาระ โทสะ โมหะให้เบาบางลง
๓. อนาคามีมรรค มรรคอันให้ถึงความ เป็นพระอนาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง ๕
๔. อรหัตมรรค มรรคอันให้ถึงความ เป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๑๐

พ.ศ. ๑๔๓/๔๔

ลักษณะของชาว ๑๐ ตระกูล :

๑. ชาวสีหพันธ์ ผิวหนังสีชาวดั่งสีเงิน งาชาวดั่งเงินยวง กอปรด้วยรัศมีทั้ง ๖ ประการ งวง หาง และเล็บแดง สันหลังแดงประคุกั้งบัลลังก์รัตติกาลมีตัก ทรงพละกำลัง เดินในจักรวาลได้ ๓ ล้าน ๖ แสน ๐ หมื่น ๓๕๐ โยชน์ ตั้งแต่เข้าไปไม่ทันถึงเพลางาย
๒. ชาวอุโบสถ ผิวหนังดั่งสีแห่งทองอุไร เดินรอบจักรวาลแต่เข้าเพียงเพียงเท่านั้น
๓. ชาวเหมะ ผิวหนังดั่งทองธรรมชาติ
๔. ชาวมงคล สีเหมือนคอกอัญชันสีม่วง งามอนันต์ขาว
๕. ชาวคันธะ ผิวหนังดั่งเนื้อไม้กฤษณา มีกลิ่นกายและมูมูมูร กูดก็หอมดั่งกฤษณานั้น
๖. ชาวปิงคละ ผิวหนังดั่งแสงอาทิตย์และเลื่อมสลบเหลือประภัสสรดั่งดาววิลา
๗. ชาวตามพะ ผิวหนังดั่งทองชมพู อันนายช่างหล่อไวควยน้ำใหม่ รูปพรรณสูงใหญ่ยิ่งกว่าคชสารทั้งหลาย
๘. ชาวปัมพะระ ผิวหนังดั่งสีแห่งเขาไกรลาส
๙. ชาวคังเกยยะ กำเนิด ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา สีกายดั่งน้ำใส

๑๐. ข้างกลางวาระ สี่กายคำสนธิไม่ติดกับปีกแห่งกา

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ :

๑. มีพระบาทประคัมฐานเป็นอันดี
๒. มีพื้นภายในฝ่าพระบาททั้งสองของพระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีชก้าข้างจะพัน มีกง มีคุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง
๓. มีสันพระบาทยาว
๔. มีพระองค์ยาว
๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
๖. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายคุจตาชาย
๗. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ
๘. มีพระขงขมี เรียวคุดแขงเนื้อทราย
๙. เสด็จสถิตยืนอยู่มิไค่นอมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบค้ำไค้ถึงพระชานูทั้งสอง
๑๐. มีพระคุดหะเรณอยู๋ในฝ่า
๑๑. มีพระฉวีวรรคุดจวรรณะแห่งทองคำ คือมีพระตจะประคุดหุดคุดยหอง
๑๒. มีพระฉวีละเอียค เพราะพระฉวีละเอียค ชูดีจึงมิตคอยู๋ในพระกาย
๑๓. มีพระโลมชาติเสนหนึ่ง ๆ เกคในขุมละเสน ๆ
๑๔. มีพระโลมชาติมีปลายชอยขึ้นข้างบน มีสีเชียว มีสีเหมือนคอกอัญชัน ชคเป็น

กมลทักนิณาวัญ

๑๕. มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม
๑๖. มีพระมังสะเต็มในที่ ๗ สถาน
๑๗. มีกงพระกายทอนบนเหมือนกงพระกายทอนหนาของสีหะ
๑๘. มีระหวางพระอังกสะเต็ม
๑๙. มีปริณพคุดจไม้นิโครช วาของพระองค์เทากับพระกายของพระองค์ พระกายของพระองค์ก็เทากับวาของพระองค์

๒๐. มีคำพระคอกสมเท่ากัน
๒๑. มีปลายเส้นประสำหรับนำร สอาหารอันดี
๒๒. มีพระหनुจกลางราชสีห์
๒๓. มีพระหนก ๔๐ ซี่
๒๔. มีพระหนกเรียบเสมอกัน
๒๕. มีพระหนกไม่ห่าง
๒๖. มีพระทาดูชะขาวงาม
๒๗. มีพระชีวหาใหญ่
๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงแห่งพรหม ครมีสำเนียงดังกกรวิก
๒๙. มีพระเนตรคำสนิท
๓๐. มีดวงพระเนตรคจตาแห่งโค
๓๑. มีพระอุณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างพระโขนง มีสีขาอ่อน ควรเปรียบด้วยนุ่น
๓๒. มีพระเศียรคจประดับด้วยกรอบพระพักตร์^๑

โลก ๓ : โลกคือ หมุสัตว์ สัตว์โลก ไคแก่

๑. มนุษยโลก โลกคือหมูมนุษย์
๒. เทวโลก โลกคือหมูเทพ สวรรคชั้นกามาวจรทั้ง ๖
๓. พรหมโลก โลกคือหมูพรหม สวรรคชั้นพรหม

พ.พ.ศ. ๘๘/๗๑

โลก ๓ ยังหมายถึง โลกอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ ไคแก่

๑. กามโลก หรือกามภพ ภพที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นภพของสัตว์ผู้ยังเสวยกามคุณ คืออารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ไคแก่ อบาย ๔ มนุษยโลก และกามาวจร

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๑๖ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค,

สวรรค์ทั้ง ๖

๒. รูปโลก หรือรูปภพ ภพที่เป็นรูปาวจรซึ่งเป็นภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน โคนแก่ รูปพรหมทั้ง ๑๖
๓. อรูปโลก หรืออรูปภพ ภพที่เป็นอรูปาวจรซึ่งเป็นภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน โคนแก่ อรูปพรหม ๔

พ.พ.ศ. ๘๘/๖๘

เวสาร์ชชฎาน ๘ : หมายถึง ความไม่ครบครัน ความแกว่งคลาอาจหาญ พระญาณ อันเป็นเหตุให้ทรงแกว่งคลาอาจหาญ มี ๘ อย่าง

๑. สัมมาสัมพุทธชฎาน ท่านปฏิบัติว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่าน ยังไม่รู้
๒. ชีนาสตวปฏิบัติ ท่านปฏิบัติว่าเป็นชีนาสต อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้น
๓. อันตรายิกธรรมวาทะ ท่านกล่าวธรรมเหว่าไควว่าเป็นอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่อาจก่ออันตรายแก่ผู้สองเสฟโคจรจริง
๔. นิยยานิกธรรมเทศนา ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เข็นทางนำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบจริง

เวสาร์ชชฎาน ๘ นี้คู่กับ ทศพลฉาน เป็นธรรมที่ทำให้พระศตาคตทรงปฏิบัติฐานะแห่งผู้นำ แปลงสีหนาทในบริษัทในบริษัททั้งหลาย ยังพรหมจักรให้เป็นไป

พ.พ.ศ. ๑๕๖/๑๐๘ - ๑๐๙

สมาบัติ ๘ : หมายถึง ธรรมวิเศษที่ควรเข้าถึง โคนแก่ ฉาน ๘ คือ รูปฉาน ๘ และอรูปฉาน ๔

ก. รูปฉาน ๘ คือ

๑. ปฐมฉาน ฉานที่ ๑ มีองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
๒. ทุตติยฉาน ฉานที่ ๒ มีองค์ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา
๓. ตติยฉาน ฉานที่ ๓ มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา

- ๔. จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา
- ข. รูปฌาน ๔ คือ
  - ๕. อากาสนัญญายตนะ ฌานอันกำหนดอากาศคือช่องว่างอันหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์
  - ๖. วิญญานัญญายตนะ ฌานอันกำหนดวิญญานอันหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์
  - ๗. อากิญจัญญายตนะ ฌานอันกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร ๆ เป็นอารมณ์
  - ๘. เนวสัญญานาสัญญายตนะ ฌานอันเข้าถึงภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่

พ.พ.ศ. ๑๙๖/๑๒๒

สมุทรทั้ง ๔ : เป็นทะเลที่ล้อมรอบทวีปใหญ่ทั้ง ๔ และทวีปน้อยสองพันทวีป

- ๑. ชีรสาคร อยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ น้ำทะเลมีสีขาวคุ่นน้ำนม เนื่องจากกระทรที่มีเงินที่ประดับเขาพระสุเมรุ
- ๒. นีลสาคร อยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ น้ำทะเลมีสีเขียวเนื่องจากกระทรที่มีแก้วอินทนิลที่ประดับเขาพระสุเมรุ
- ๓. ผลิกสาคร อยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ น้ำทะเลมีสีเหมือนน้ำที่มีแก้วผลึกที่ประดับเขาพระสุเมรุ
- ๔. ปิตสาคร อยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ น้ำทะเลมีสีเหลืองเนื่องจากกระทรที่มีทองที่ประดับเขาพระสุเมรุ

สังโยชน์ : หมายถึง กิเลสอันผูกใจสัตว์ ๑๐ ประการ

- ก. สังโยชน์เบื้องต้น ๕
  - ๑. สักกายทิฐิ ความคิดเห็นว่าเป็นตัวของตน

พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวิจิตรยกดดา ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมิฉบับหลวง),

๒. วิจิติจณา ความตั้งเล ความสงสัย
  ๓. สีสัพทคปริมาสา ความถึ่มั่นศีลพรตโดยสั้กว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมงาย
  ๔. กามตาคะ ความตึ่ใจในกามคุณ
  ๕. ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ
- ข. สั้โยชนั้เบ็องสูง ๕
๖. รูปราคะ ความตึ่ใจในอารมณั้แห่งรูปฅณ
  ๗. อรูปราคะ ความตึ่ใจในอารมณั้แห่งอรูฅณ
  ๘. มานะ ความสั้คัญตน
  ๘. อุทธีจจะ ความข้งขาน
  ๑๐. อวิชชา ความไมรูจรั้ง ความหลง

อภึ.วึ. ๓๕/๘๗๖ - ๗/๕๐๘ , พ.พ.ศ. ๒๗๘/๒๑๐ - ๒๑๑

สั้จธรรม ๘ / อรัยสั้จ ๘ : หมายถึ่ ความจรั้งอันประเสรัฐ ความจรั้งที่ห้าให้ยูเซ้า
ถึ่กลายเป็นพระอรัยะ ๘ ประการ

๑. ทุกขั้
๒. ทุกขสมุทธี เหตุเกึ่กแห่งทุกขั้ ไค้แก คั้ณหา ๓ คึ่ กามคั้ณหา ภาวคั้ณหา
และวิภาวคั้ณหา
๓. ทุกขนิโรธ ความคั้บทุกขั้ ไค้แก ภาวะที่คั้ณหาคั้บสั้นไป ภาวะที่เซ้าถึ่
เมื่อกั้จคั้อวิชชา สั้รอกคั้ณหาสั้นแล้ว สงบ ปุจจคั้ปรอง คึ่อนิพพาน
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ปฏิปทาที่นำ้ไปสูความคั้บแห่งทุกขั้ ไค้แก มรรค
มีองคั้ ๘

พ.พ.ศ. ๑๗๘/๑๒๑

อกุศลกรรมบถ ๑๐ : หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม กรรมอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม
ความทุกข์

ก. กายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย)

๑. ปาณาติปาต กระทำชีวิตให้ตกลง
๒. อทินนาทาน การถือเอาของสิ่งที่เขามีได้ให้โดยอาการขโมย
๓. กาเมสุมิฉนจาร ความประพฤตินอกใจ

ข. วจีกรรม ๔ (การกระทำทางวาจา)

๔. มุสาวาท การพูดเท็จ
๕. ปิสุณาวาจา วาจาเสื่อมเสีย
๖. ฆราวาจา วาจาหยาบ
๗. สัมมัมปดาปะ คำพูดเพ้อเจ้อ

ค. มโนกรรม ๓ (การกระทำทางใจ)

๘. อภิชณา เพ่งเค็งอยากได้ของเขา
๙. พยาบาท คิตรายชู้
๑๐. มิจฉาทิฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

ที่. ปา. ๑๑/๓๕๔/๒๘๕

พ. พ. ที. ๒๗๑/๒๐๑

อนุพยัญชนะ ๘๐ : หมายถึง ลักษณะย่อยของพระมหานุรุช มี ๘๐ ประการ

๑. นิวพระหัตถ์และพระบาทเหลืองงาม
๒. นิวพระหัตถ์และพระบาทเรียวงาม
๓. นิวพระหัตถ์และพระบาทกลมเหมือนกลิ้ง
๔. พระนขาทั้ง ๒๐ มีสีแดงงาม
๕. พระนขาทั้ง ๒๐ มีปลายงอนขึ้นเบื้องบน
๖. พระนขาเกลี้ยงกลมไม่เป็นรอยเป็นริ้ว

๓. ขอพระทัย ขอพระบาทจมอยู่ในพระมั่งสะ
๔. พระบาททั้งสองเท่ากัน
๕. มีพระคำเนิงงามเหมือนพญาช้าง
๑๐. พระคำเนิงองอาจเหมือนพญาราชสีห์
๑๑. พระคำเนิงงามเหมือนหงส์เคิน
๑๒. พระคำเนิงงามเหมือนโคสุภุภราชเคิน
๑๓. เวลาจะคำเนิงยกพระบาทข้างขวาขึ้นก่อน
๑๔. พระชานุคือหัวเขาเกดียงกลมไม่ปรากฏลูกสะบ้า
๑๕. มีกิริยาบุรุษบริบูรณ์
๑๖. มีพระนาภีไม่บกพร่อง
๑๗. มีสัณฐานพระอุทรดี
๑๘. ภายในพระอุทรมีรอยเวียนขวา
๑๙. มีพระเสลากลมเหมือนคนกด้วย
๒๐. พระกรทั้งสองเหมือนวงกฤษ
๒๑. พระอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวงงามพร้อม
๒๒. พระมั่งสะหนา บาง ในที่ควรหนา ควรบาง
๒๓. พระมั่งสะไม่หคู้
๒๔. พระกายไม่มีต่อมและไฝ
๒๕. พระกายบริสุทธิ์ทั้งเบื้องบนและเบื้องล่าง
๒๖. พระกายปราศจากมลทินทั้งปวง
๒๗. ก่าดึงพระกายเท่ากับข้างพันโกฏิและบุรุษแสนโกฏิ
๒๘. พระนาสิกโค้ง
๒๙. สัณฐานพระนาสิกงามแฉลบ
๓๐. ริมพระโอษฐ์เบื้องบนเบื่องต่ำเสมอกัน มีสีแดงดี
๓๑. พระทนต์บริสุทธิ์ไม่มีอะไรติด
๓๒. พระทนต์ขาวเหมือนสังข์ขี้ด

๓๓. พระทนต์เกลี้ยงไม่เป็นริ้วเป็นรอย
๓๔. พระอินทรีย์ทั้ง ๕ งามบริสุทธ์
๓๕. พระเขี้ยวแก้วทั้ง ๕ กดมบริบูรณ์
๓๖. พระพิศตรยาวส่วย
๓๗. พระปรากฏงามเปล่งปลั่ง
๓๘. ลายพระหัตถ์มีรอยลึก
๓๙. ลายพระหัตถ์มีรอยยาว
๔๐. ลายพระหัตถ์มีรอยตรง
๔๑. ลายพระหัตถ์มีรอยแดง
๔๒. มีพระรัศมีรอบพระกายข้างละ ๑ วา
๔๓. กะพุงพระปรากฏทั้งสองเต่งตึง
๔๔. กระบอกพระเนตรกว้างยาวพอสวมกัน
๔๕. ดวงพระเนตรมีประสาธทั้ง ๕ บริสุทธ์ดี
๔๖. ปลายเส้นพระโลมาไม่คด ไม่งอ
๔๗. พระชีวหามีสีฐานงาม
๔๘. พระชีวหาอ่อนและแดงเข้ม
๔๙. พระกรรณทั้ง ๒ ยาวเหมือนกลีบดอกปทุม
๕๐. ช่องพระกรรณมีสีฐานกลมงาม
๕๑. พระเส้นไม่หดหู่ในที่ใด ๆ
๕๒. แฉวพระเส้นจมอยู่ในพระมังสะ
๕๓. พระเตี้ยรมีสีฐานเหมือนฉัตรแก้ว
๕๔. พระนลาศกว้างยาวพอสวมกัน
๕๕. พระนลาศมีสีฐานงาม
๕๖. พระโขนงโก่งเหมือนคันธนู
๕๗. พระโลมาที่พระโขนงเส้นละเอียด
๕๘. พระโลมาที่พระโขนงงอกขึ้นแล้วจมราบไป

๕๙. พระโขนงใหญ่
๖๐. พระโขนงยาวสุดหางพระเนตร
๖๑. ยิวพระมิ่งสะละเอี้ยคหัวพระกาย
๖๒. พระกายรุ่งเรืองควยสิริ
๖๓. พระกายดวงใสอยู่เป็นนิตย์
๖๔. พระกายสดชื่นเหมือนดอกปทุม
๖๕. พระกายมีสัมผัสอ่อนนุ่ม
๖๖. กัดินพระกายเหมือนกัดินกฤษณา
๖๗. พระโกลมาเสมอกันสิ้น
๖๘. พระโกลมาละเอี้ยค
๖๙. ลมหายใจละเอี้ยค
๗๐. พระโอรุ้งามเหมือนกับขิม
๗๑. กัดินพระโอรุ้งเหมือนกัดินคอกอุบค
๗๒. พระเกศาเม็ดกัดินหอมฟุ้ง
๗๓. พระเกศาคำเป็นเงา
๗๔. พระเกศาเม็ดกัดินหอมคังคอกโกมุท
๗๕. พระเกศาเส้นกลมสลวย
๗๖. พระเกศาคำสนิท
๗๗. พระเกศาเส้นละเอี้ยค
๗๘. พระเกศาไม่ยุ่ง
๗๙. พระเกศาเวียนขวา
๘๐. มีพระเกตุมาลา ก้าวคือ ถองแถวแห่งพระรัศมีขึ้นบนพระอุกมิ่งคสิโรทม
(กระหม่อม)^๑

^๑ ฟูย แสงฉาย, หลักพระปฐมสมโพธิ, (พระนคร: โรงพิมพ์ ลูกศ.ธรรมภักดี, ๒๕๐๑), หน้า ๘๐ - ๘๔.

อุปกิเลส ๑๖ : หมายถึงธรรมเครื่องเศร้าหมอง สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว

๑. อภิชฌาวิสมโยคะ คิดเพ่งเล็งอยากได้
๒. พยาบาท คิดร้ายเขา
๓. โกรธ ความโกรธ
๔. อุปนาหะ ความผูกโกรธ
๕. มกฺขะ ความลบหลู่คุณท่าน
๖. ปลาสะ ความตีเสมอ
๗. อีสสา ความริษยา
๘. มัจฉริยะ ความตระหนี่
๙. มายา มารยา
๑๐. สลาถะยะ หลอกด้วยคำโอ้อวด
๑๑. ถัมภะ ความหัวคื้อ
๑๒. สาร์ภะ ความแข่งดี
๑๓. มานะ ความถือตัว
๑๔. อติมานะ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา คูหมิ่นเขา
๑๕. มทะ ความมัวเมา
๑๖. ปมาทะ ความประมาท

ศูนย์วิทยบริการ
ม.บ. ๑๒/๘๓/๖๕
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

คำนมัสการ พระพุทธรูปและอานิสถ์การบูชา รอยพระพุทธรูป

ก. คำนมัสการพระพุทธรูป

วฑูทามิ พุทฺธิ กวปารคิณฺณิ	คิโลกเกตุํ ทิกเวกนาคํ
โย โลกเสฏฺโฐ สกลํ กิเลสํ	เลทฺวาน โโพเชสิ ชนํ อนนุตํ
ยํ ฃมฺมทาย นทียา นฺดินเ จ ตีเร	ยํ สจฺจพฺพชฺคิริเก สุมนาจลฺลเก
ยํ ตตฺถ โยนกปุเร นฺนิโน จ ปาทํ	คํ ปาทลฺลชฺชนนํ สิริสา นนามิ
สุวณฺณมาสิเก สุวณฺณปพฺพเต	สุมนกฺกุญฺเ โยนกปุเร ฃมฺมทาย นทียา
ปญฺจปาทวรํ ฐานิ	อหํ วฑูทามิ ทูรโต ฯ

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระพุทธรูปเจ้าผู้ขามพันฝั่งแห่งภพ ผู้เป็นธงชัยของไตรโลก
ผู้เป็นนาคะเอกของไตรภพ ผู้ประเสริฐในโลกตัดกิเลสทั้งสิ้นใจแจ้ว ช่วยปลุกชนหาที่สุด
มิได้ให้คืน รอยพระบาทใดอันพระองค์ไคตรงแสดงไว้บนหาดทรายแทบฝั่งแม่น้ำฉัมมทา
รอยพระบาทใดอันพระองค์ไคตรงแสดงไว้เหนือเขาตัจจพันธและเหนือยอดเขาสุมนา
รอยพระบาทใดอันพระองค์ไคตรงแสดงไว้ในเมืองโยนก ข้าพเจ้าขอนมัสการพระบาทและ
รอยพระบาทนั้น ๆ ของพระนูนีควยเคียรเกล้า ข้าพเจ้าขอนมัสการสถานที่ที่มีรอยพระบาท
หาสถานแต่ที่ใดคือ ที่เขาสุวรรณมาสิเก ๑ ที่เขาสุวรรณบรรพต ๑ ที่ยอดเขาสุมนกฺกุญ ๑
ที่โยนกบุรี ๑ ที่แม่น้ำฉัมมทา ๑ ฯ

๒. บทชวนคนตีไห้พระพุทธรูป

อิติปิโส ภควา ข้าพเจ้าจะไหว้ลายจักษณ ลายวงกงจักร พระบาทชินสี่ห
มีแก้วกำง วิเชียรรัตน์ ยังมีณี รวยรอบพุทธรูป
มีทั้งบัวทอง อังงามเรืองรอง เกสรโสภา มีสร้อยสังวาล ตระการนานา
มงกุฎกัณฐา พระขรรค์ชัยศรี
ช่างแก้วไอยรา เกราะทองรจนา ขอแก้วณี มีขลขารา มหานที
หาแถวอันดี ไหลมาชุ่มพอง
มีกุ่มมีปลา มีหงส์เหมรา ปลาเงินปลาทอง เจือกงูปลา ว้ายมาเนืองนอง
จรเข้คอยจ้อง เพี้ยวทองประจำวัง
มีรูปครุฑฯ สองปีกซ้ายขวา ปกป้องกำบัง มีรูปกนิษฐ ราหุอันตามกัน
นาคราชผาดฉัน เล่นน้ำนที
มีป่าหิมพาน กำแพงจักรวาล บนพื้นปฐพี มีเขาสัตบัน สัตพรณศิริ^๑
เสวตฉัตรพชนี ธงทิวคามา
มีพระราชหงส์ ปักสีผึ้ง รมขนเวหา มีนกกอินทรี หัสดีบินมา
แขกเต่าสาริกา สัตวาโนรี
จากพรากบินเวียน โทคนกกระเรียน ร่องก่องเสียงสี่ มีนกกยงทอง
ราหุอันงามดี การเวกปากนี้ ร่องก่องระว่างไทร
ไกรสรราชสี ลักษณะงามดี ใหญ่กนิษฐ มหิงษ์วงเงิน โตเต้นหน้าชม
รูปเทพนม บังคมเรียงราย
เขาเงินเขาทอง เขาแก้วเรืองรอง เลื่อม ๆ พราย ๆ มีเขาสุเมรุ
สูงสุดโดยหมาย บริวารทั้งหลาย ล้อมรอบเรียงรัน

มีปราสาทปราสาท อังงามโอภาส แก้วแกมแม่ก้น มีพานแว่นฟ้า รจนาเนติฉันทน์
พระอาทิตย์พระจันทร์ ชักรดบพจร

รูปอินทรรูปพรหม สีหน้าอุคม รูปเทพนิกร มีสำเภาทอง ลอยล่องสำคร
มีพานิชสลอน นั่งท้ายเกศรา

รูปสัตว์ทุกขรรณ รูปเทพเทวัน อยู่ชั้นคูลิตา พระองค์เห็นเสร็จ ลายลักษณ์
พระสรพเพชญ์ จอมโลกสงสาร พระสรพเพชญ์เมื่อจะเสด็จ เข้าสู่พระนิพพาน พระองค์
จึงประคิษฐาน แทนองค์พระศตภาค ไว้ให้เป็นที่เคารพบูชา ทุกคำเขาแกยงอมรและอแมน
อินทุพรหมยัมยักษ์ ซึ่งอยู่ในไครตังส์ พระพุทธรูปปางหนึ่ง อยู่สุวรรณณะนาฬิกา พระพุทธรูป
ปางหนึ่ง อยู่สุวรรณบรรพต พระพุทธรูปปางหนึ่ง อยู่มาคุเศศวีรังษร พระพุทธรูป
ปางหนึ่ง อยู่เมืองพระยานาคมหานครบุรี พระพุทธรูปปางหนึ่ง อยู่ริมฝั่งแม่น้ำที่หาดทราย
ไว้ให้เป็นที่นมัสการชาติทั้งหลาย จะใคร่ไหว้ใคร่สการบูชา ทุกคำเขาเป็นสถาพร ปาฏิโมช
พระนิพพาน แม่ชาพระพุทธรูปเจ้ายังจะเวียนวายในวัฏสงสาร ขอให้ชาวเขาเกิดทันศาสนา
องค์ศรีอารีย์ เมื่อท่านจะลงมาตรัสโปรดสัตว์สงสาร ขอให้ชาวเขาพระพุทธรูปเจ้าได้สำเร็จแก่
พระนิพพาน ในอนาคตกาลเบื้องหน้าโนนเทอญ นิพพานัน ปจฺจโย โหตุ

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกเรื่อง
ความรู้ต่าง ๆ สมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทาน
พระยาอนุমানราชชน, หน้า ๒๗๕ - ๒๗๖.

ก. คำนำสังการลายลักษณ์พระพุทธรูปบาท

คำนำสังการลายลักษณ์พระพุทธรูปบาทนี้เป็นของเก่า ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ขณะที่วิจัย
เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปบาทอยู่นี้ ผู้วิจัยได้พบคำนำสังการลายลักษณ์พระพุทธรูปบาท ๒ ฉบับ
คือ

๑. ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปบาทและพานุสัจจกถา"

๒. คำนำสังการลายลักษณ์พระพุทธรูปบาทที่คุณวิรัตน์ อุนนาทรวางกูร จำเริญ
พ.ศ. ๒๔๘๒ อายุ ๘ ปี ใน ๒ ฉบับนี้ ฉบับแรกมีเนื้อหาบริบูรณ์กว่า เพราะฉะนั้น จึงใช้
ฉบับแรกเป็นต้นฉบับ ดังมีคำนำสังการดังนี้

นโม ศุสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (สามหน)

ขอดว้ายบังคม	พระพุทธรูปบาทบรม	ทั้งคูเรื่องรอง	
สิบนิ้วข้าไหว	ต่างรูปเทียนทอง	ดวงเนตรทั้งสอง	ต่างเทียนดว้าย
ดมเฝ้าเฝ้าเกล้าเกล้า	ต่างคอกปทุมเมศ	บัวทองพรรณราย	
วาทาเพราะพรอง	ต่างรูปเทียนดว้าย	ดวงใจข้าหมาย	ต่างรสสุคนธา
พระบาททุกกล	ทั้งคูเลิศล้น	ปรากฏภรจนา	
มีทั้งจักรแก้ว	พรายแพรวพอลดา	คุมกำไศภา	ดวงกุมปทุมทอง
มงคจงามสรรรพ	รอยแม่คประดับ	แสงแก้วเรื่องรอง	
ดวงแกมฉวี	มีสี่ขาวยวง	ออมเงินอมทอง	ออมแก้วแววไว
ถาดเงินถาดทอง	ถาดเงินเรื่องรอง	ถาดแก้วแพรวพราย	
มีจักรพัศตรา	เสนาญใหญ่	ถืองทิวไสว	คองามบรรยง
มีฉอกามา	สิบหกชั้นฟ้า	สิบห้าชั้นดิน	
พระอินทร์เจ้าบารุง	แสนสาวชาวสวรรค์	เทวัญทุกองค์	นั่งเฝ้าเป็นวง

ในทิพย์พิมาน

๑ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปบาทและพานุสัจจกถา" เป็น เฝ้า

๒ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปบาทและพานุสัจจกถา" เป็น เทียว

มีพรหมโสฬส	สิบหกรัศมีปรากฏ	กุ่มแก้วแกมกาญจน	
ประดับมุกทุกชั้น	โอบกบับสิงหาร	พระพรหมชมผาน	ทุกชั้นพรหมา
มีพระอาทิกย์	พระจันทร์เรืองฤทธิ์	ชักรดไกลจลา	
เวียนรอบปราศ	รัมีรุ่งเช้า	ดวงดาวคารา	ประดับวิมานเมืองสวรรค์
ทวีปใหญ่ทั้งสี่	ทวีปน้อยอัมมิ	นับไคสองพัน	
มีจักรวนเวียน	พาคเพ็ญสนัน	เขาพระสุเมรุเจดณัน	หลักโลกโลกา
มีเขาสัตกภณ ^๓	ล้อมรอบเจ็ดชั้น	เขาแก้วเมรุมา	
มีสี่ทันดร	ชัยซอนบุปผา	ครุฑราชปักษา	อยู่วิมานนิมพลี
มีพญาไกรแก้ว	นกกกระเรียนพรายแพรว	กีนรากีนรี	
ชัยซอนบุปผา	รอนร่างามดี	สัตวาโนรี	แขกเตาซานชั้น
หงส์ทองยางเยื้อง	เสื่อเหลืองเสื่อลาย	ครุฑราชผาดผาย ^๓	
มีพญานกวิค ^๔	มีปีกแสดฉาน ^๕	ยุงทองผายผัน	
มีพญาไกรสร	ช่างแก้วกฤษร	มาแก้วพรายพรม	
สิงโตยางเยื้อง	เสื่อเหลืองเยื้องกราย	ครุฑราชผาดผาย ^๖	นางโคคลาโคคล
ใหญ่กุกินนม	กลองแกล้งนาชม	ชาวเมืองประไพ	
มีเจ็ดสระศรี	ชลสิทธิ์หลังไหล	สายสินธุ์แสงใส	มัจฉานานันต์
ปลาเงินปลาทอง	วายล่องตามกัน	มังกรจรต้น	
จระเข้เหรา	เตาเงินเตาทอง	ติดตามลอยล่อง	ในห้องกงคา

ศูนย์วิทยุวิทยุวิทยุ

- ^๑ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปและพาสุนัขจกตา" เป็น ลับ
- ^๒ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปและพาสุนัขจกตา" เป็น เขาสัตกภณ
- ^๓ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปและพาสุนัขจกตา" เป็น ครุฑราชผาดผาย
- ^๔ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปและพาสุนัขจกตา" เป็น พญานกวิค
- ^๕ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปและพาสุนัขจกตา" เป็น ฉัน
- ^๖ฉบับที่พิมพ์ในหนังสือ "เรื่องพระพุทธรูปและพาสุนัขจกตา" เป็น ครุฑราชผาดผาย

มีทั้งสำเภาแก้ว	พรายแพรวพอลา	สำเภาเงินโสภา	สำเภาทองบรรจง
นับมาไคหมค	พรณนามาจบ	ลายลักษณะพระองค์	
มีสิ่งทุกอย่าง	งามยิ่งบรรยงก์	อยู่ในบาทบงสุ์	ของพระพุทธรูปาทา
พระศรีสรรเพชญ์	พระเจ้าเสด็จ	โปรดทั่วโลกา	
มีคอกบัวทอง	ทั้งสองโสภา	ผูกจากพสุธา	รองรับนิทาน
ทุกย่างพระบาท	ดวงคุมปทุมมาศ	บคจากจากสถาน	
ที่ไคไม่สวาย	พระพายพิศพาน	หอบเอารสมาลัย	นมัสการพระองค์
หอบเอาทรายแก้ว	อันงามเล็กแล้ว	มาโปรยปรายลง	
ให้ทางราบรื่น	รองพื้นบาทบงสุ์	ให้พระพุทธรูป	เสร็จตรงคองคา
พระเจ้าเสด็จจกลาด	ดวงคุมปทุมมาศ	ก็อันครชานหาย	
ให้เห็นปรากฏ	ทั่วโลกหญิงชาย	เหยียบย่ำทำลาย	กลายเป็นโทษา
พระเอกอรรคอาจารย์	เสด็จเข้านิพพาน	ดับโลกโลกา	
ยังแต่รอยพระพุทธรูป	อันทรงลักษณะ	บรรจบครบหา	สถานโดยมี
พระบาทหนึ่งปรากฏ	อยู่เขาบรรพต	สุวรรณคีรี	
พระบาทสองกรุงศรี	อยู่ถึงเมืองลังกาบวร	พระบาทสามทศพล	อยู่บนสิงขร
พระบาทสี่นคร	อยู่เมืองสระบุรี	พระบาทห้าประดิษฐาน	อยู่แม่น้ำนันทา
เป็นที่วันทา	เทวาธิบดี	ฝูงปลาชุมกีด	เขาเฝ้าในน้ำ
ถึงพระบาทห้าแห่ง	พระเจ้าเจ้าแดง	ยางเหยียบไฉน	พระแท่นคองรัง
เป็นที่วันทา	เทवासุภรณ	มีนุษย์คนชรรพ	อสุรีอสุรา
ลายลักษณะเล็กไทร	ไหวสังสอนใจ	หญิงชายทั่วหน้า	
หัวค่ำไคขัน	ทุกวันอัศรา	อุตสาห์ภาวนา	เป็นนิจินันคร
ใครรู้ลายลักษณะ	ไคบุญมากนัค	แปดหมื่นสี่พัน	
เหมือนไคพบพระองค์	เมื่อท่านขึ้นทรงธรรม	พระพรรณนาไฉน	จบแล้วบริบูรณ์

อัน วรุทามิ สุกตัง   อัน วรุทามิ โทคมัง   อัน วรุทามิ สพุททา ๑

ง. อานิสงส์การบุชารอยพระพุทชบาท

พระโกรณพญปิเยยเถระโตกลงมาถึงอานิสงส์การบุชารอยพระพุทชบาทใน คติย
โกรณพญปิเยยตุเถระปทาน ว่า

วนกมุมิโก ปุเร อาสี	ปิตุปีตามเหนน
ปสุมาเรน ทิวามิ	กุสลั เม น วิชชติ ฯ
มม อาสยสามนุตตา	คิสฺโสโส โลกกุกนายโก
คิมิ ปทานิ ทสุเสสิ	อนุกมฺปาย จกฺขุมมา ฯ
อูกมฺนุเต ปเท ทิสฺวา	ทิสฺสสฺส นาม สตุฏฺโณ
ทฺวโร หฺวเรฺฐน จิตฺเตน	ปเท จิตฺตํ ปสาทยี ฯ
โกรณฺทํ ปุณฺณิตํ ทิสฺวา	ปาทปํ ชรณฺีรฺทํ
จฺงโกฏฺถกํ คเหตฺวาน	ปทเสฏฺฐํ อปฺุชยี ฯ
เตน กฺมฺเมน สุกเตน	เจตนาปณฺีธิทึ จ
ชทิตฺวา มานุสํ เทน	ทาวคีสํ อคฺคณฺทํ ฯ
ยํ ยํ โยนฺุปรุชฺชามิ	เทวคฺคตํ อถ มานุสํ
โกรณฺุทกณฺวิ โหมิ	สฺมฺปภาโส ภวามหํ ฯ
เทวนฺุเต อิตฺโต กฺมฺเป	ยํ กมฺมกฺรี ตทา
ทฺคฺคตึ นากิชาณามิ	ปทฺุชฺชายีทํ ยจํ ฯ

๑ สัมภาษณ์ วิรัตน์ อุนนาทรวางกูร, ผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณ งานบริการ
หนังสือภาษาโบราณ, ๓ มีนาคม ๒๕๒๕.

อำมาตย์ตรี พระยารัฐการภักดี, "ตำนานพระพุทชบาท," ใน เรื่องพระพุทชบาท
และพาทุสัจจกถา, คณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี, ผู้รวบรวม (เ.ม.ป.ท.๒, ๒๕๑๑), หน้า ๓๘ - ๔๑.

ภิเษกา ฌาปิตา มยุห์	ภวา สหุเพ สมุหตา
นาโคว พนุณั เจตุวา	วิหรามิ อนาสโว ๗
สุวาคคั วค เม อาสิ	มม พุทธสสุ สนุติเก
ติสุโส วิชฺชา ออนุปคฺวา	กคั พุทธสสุ สาสนั ๗
ปฏิสมฺภิตา จตฺสุโส	วิโมกฺขาภิจ อฏฺฐเม
ฉพฺภิตฺตยา สจฺฉนิกตา	กคั พุทธสสุ สาสนนฺติ ๗ ^๑

คำแปล

เมื่อก่อนเรากับบิดาและปู่เป็นคนทำงานในป่า เลี้ยงชีพด้วยการฆ่าปศุสัตว์ กุศลกรรมของเราไม่มี พระผู้นำชั้นเยี่ยมของโลกทรงพระนามว่าติสสะ ผู้มีพระปัญญาจักรุ ทรงแสดงรอยพระบาท ๓ รอยไว้ใกล้ที่อยู่ของเรา ด้วยทรงพระอนุเคราะห์ เราเห็น รอยพระบาทของพระศาสดาพระนามว่าติสสะที่ทรงเหยียบไว้ เป็นรูเรือง มีจิตบันเทิง ยังจิตให้แจ่มใสในรอยพระบาท เราเห็นต้นหงอนไก่งอกงามอยู่ มีดอกบาน จึงเก็บใส่ ฝอบมาบูชารอยพระบาทอันประเสริฐสุด ด้วยกรรมที่ทำได้เวลานั้น และด้วยการตั้ง เจตนาจำนงไว้ เราละวางมโนหยาบได้ไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เราเข้าถึงกำเนิดคือ เป็นเทวดาหรือมนุษย์ในกำเนิดนั้น ๆ เรามีผิวพรรณเหมือนดอกหงอนไก่ มีรัศมีสว่าง ออกจากตัว ในภพที่ ๘๒ แต่ภพนี้ เราได้ทำกรรมใดในกาลนั้น ด้วยกรรมนั้น เราไม่รู้สัก หุคติเลย นี่เป็นผลแห่งการบูชารอยพระพุทธรูป เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ถอนภพขึ้น ได้ทั้งหมดแล้ว ตักกิเลสเครื่องผูกมัดข้างคัต เชือกแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่ การที่เราได้ มาในสำนักของพระพุทธเจ้าของเรา เป็นการมาดีแล้วหนอ วิชชา ๓ เราได้บรรลุแล้ว โดยลำดับ พระพุทธศาสนาเราทำได้สำเร็จแล้ว คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภิตา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญา ๖ เราได้ทำให้แจ้งแล้ว พระพุทธศาสนาเราทำได้สำเร็จแล้ว ดังนี้^๒

^๑พ.อ. ๓๓/๔๒๕ - ๑๒๘.

^๒พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๕๔ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๓
(พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๐๐), หน้า ๑๔๘ - ๑๔๙.

หมายเหตุ

วิชา ๓ : คือความรู้แจ้ง ไฉ่แก่ ปุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวัก-
ขยญาณ (พ.พ.ศ. ๕๒/๗๑)

ปฏิสัมพันธ์ ๔ : ไฉ่แก่

๑. อรรถปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย สามารถอธิบายขยายความออกไปได้โดยพิสดาร
๒. ชัมมปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งในหลัก สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้
๓. นิรุกติปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปรีชาแจ้งในภาษา
๔. ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ มีไหวพริบ

พ.พ.ศ. ๑๓๖/๕๐

วิโมกข์ ๘ : คือความหลุดพ้น ไฉ่แก่

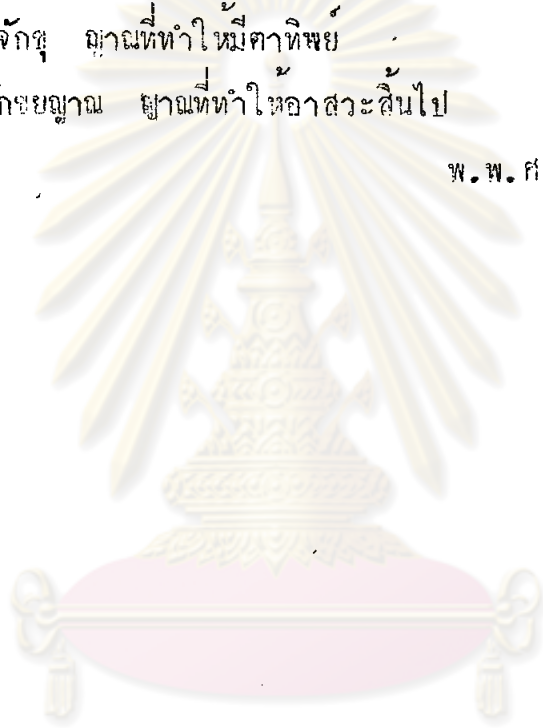
๑. บุคคลมีรูป เห็นรูป
๒. บุคคลมีความกำหนดหมายในสิ่งไม่มีรูป เห็นรูปภายนอก
๓. บุคคลนอนมใจว่างาม
๔. บุคคลทำไว้ในใจว่าอากาศไม่มีที่สุด เข้าถึงอากาศอันัญญาตนะ
๕. บุคคลทำไว้ในใจว่าวิญญาณไม่มีที่สุด เข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ
๖. บุคคลทำไว้ในใจว่า ไม่มีอะไร เข้าถึงอากิญจัญญาตนะ
๗. บุคคลกล่าวดวงอากิญจัญญาตนะ เข้าถึงเนวสันญานาสนัญญาตนะ
๘. บุคคลกล่าวดวงเนวสันญานาสนัญญาตนะ เข้าถึงสัตตญาเวททินิโรธ (สมบัตติที่ดับสันญาและเวทนา เป็นสมบัตติสูงสุดที่พระอนาคามีกับพระอรหันต์เท่านั้น ทำให้เกิดไค)^๑

^๑สุชีพ ปุญญาภุภาท, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า ๓๒๒.

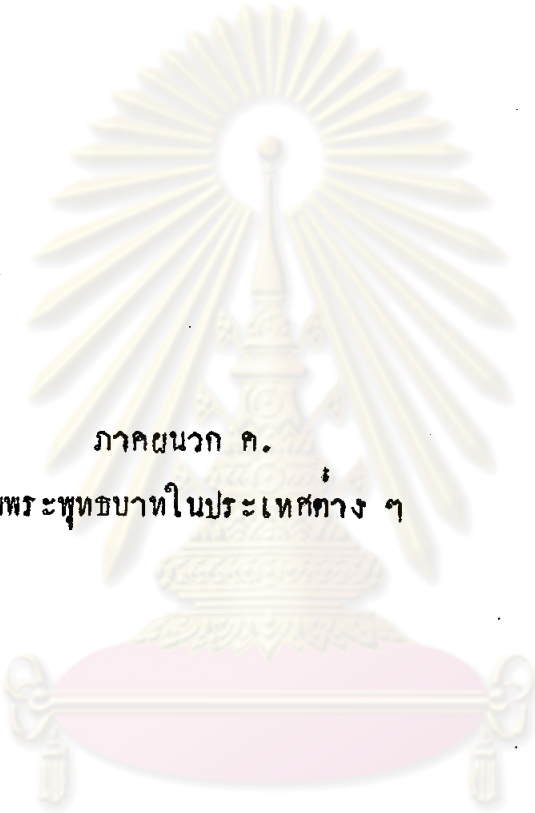
อภิญา ๖ : คือความรู้อย่างใดก็ได้

- ๑. อธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงถ้อยคำต่าง ๆ ได้
- ๒. ทิพโสถ ญาณที่ทำให้มีทิพย์
- ๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้
- ๔. ปุพเพนิวาสานุสสติ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติ
- ๕. ทิพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
- ๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

พ.พ.พ. ๒๓๒/๑๖๓ - ๑๖๔.

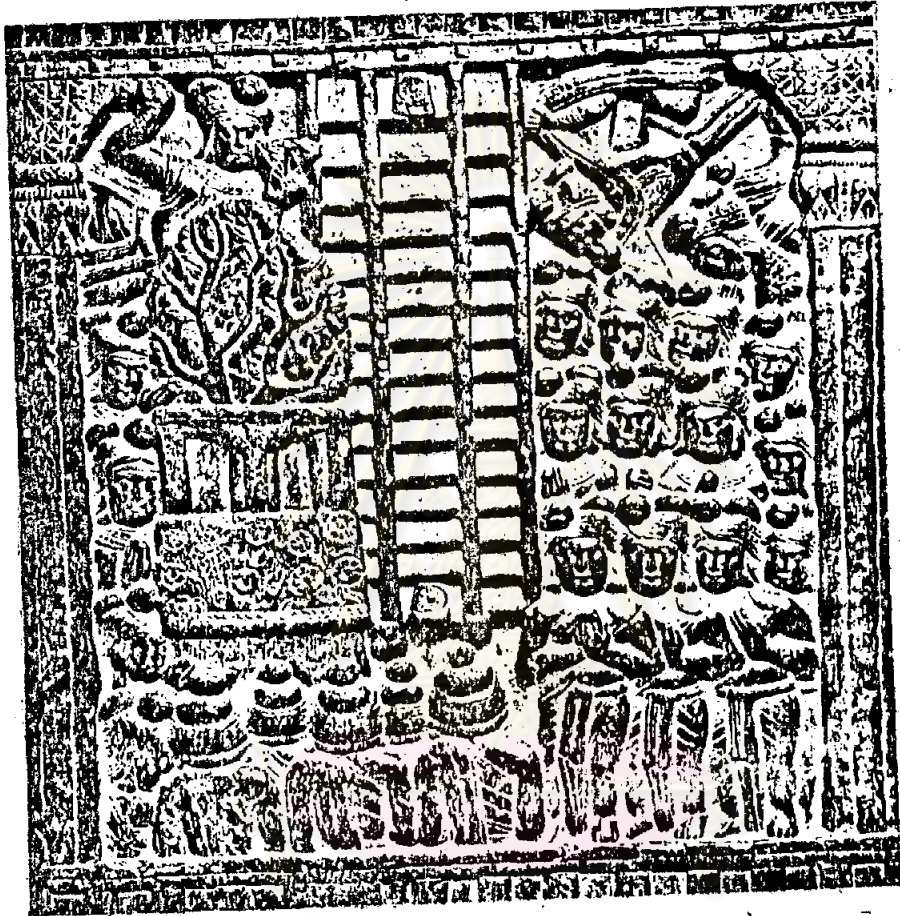

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.
ภาพพระพุทธรูปในประเทศไทยต่าง ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระพุทธรูปเจ้าเซ่งจ๋องจากสุวรรณคาวกิงส์

จากหนังสือ The Image of the Buddha

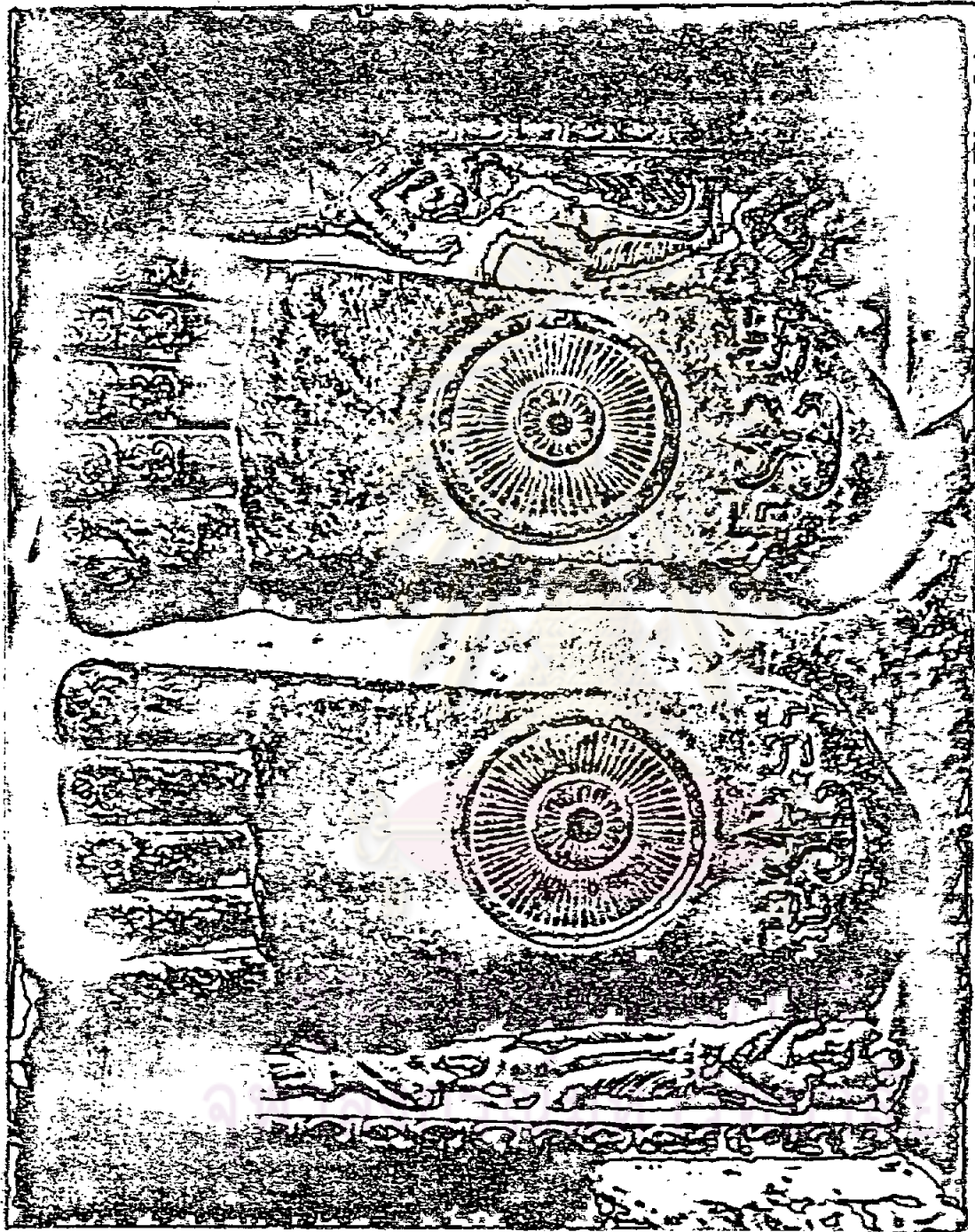
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

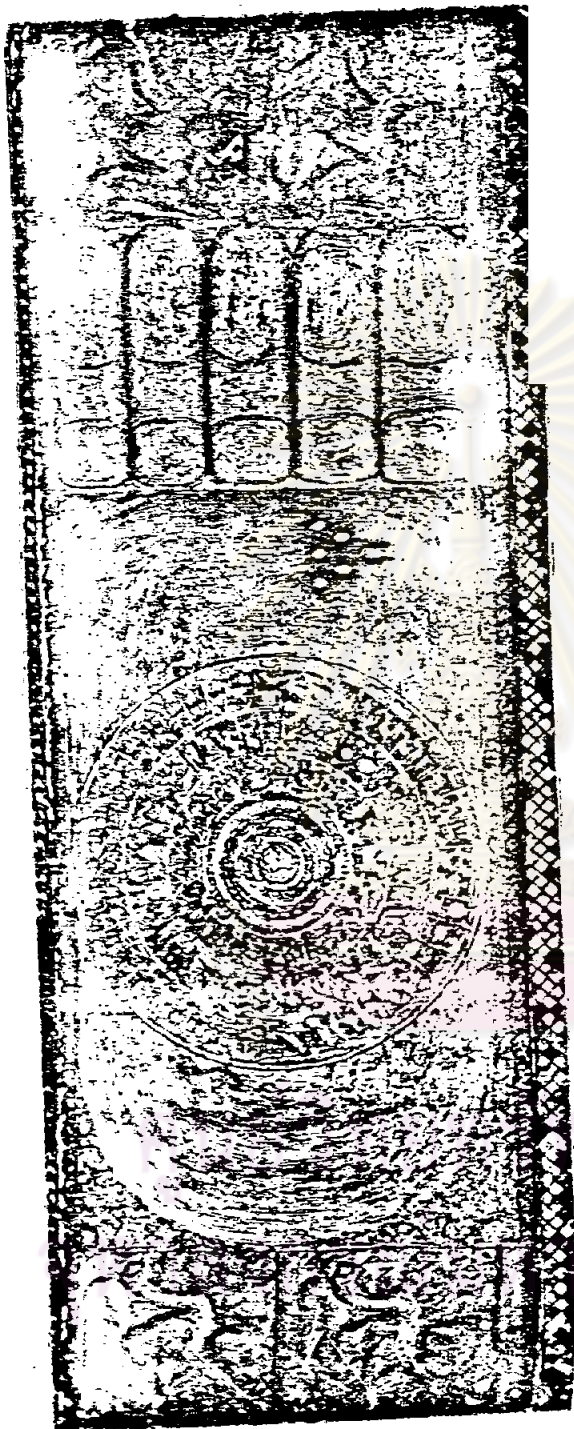
พระพุทธรูปจากแคว้นคันธาระ ปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองเปศวาร์ ประเทศอินเดีย

จากหนังสือ The Image of the Buddha

พระพุทธรูปจากอมราวตี ในอินเดียประเทศ ปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่พิพิธภัณฑน์เมืองมัทราส ประเทศอินเดีย

จากหนังสือ The Image of the Buddha

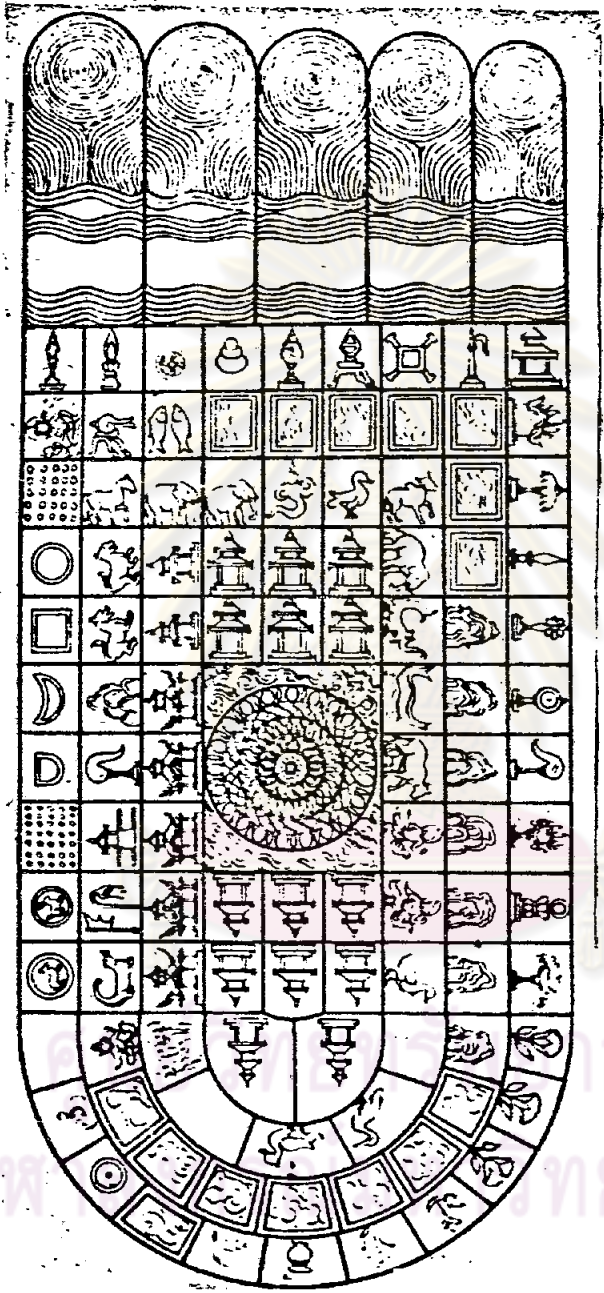

พระพุทธรูปบาทไม้สลัก วัดพระรูป สุพรรณบุรี

จากหนังสือ The Image of the Buddha

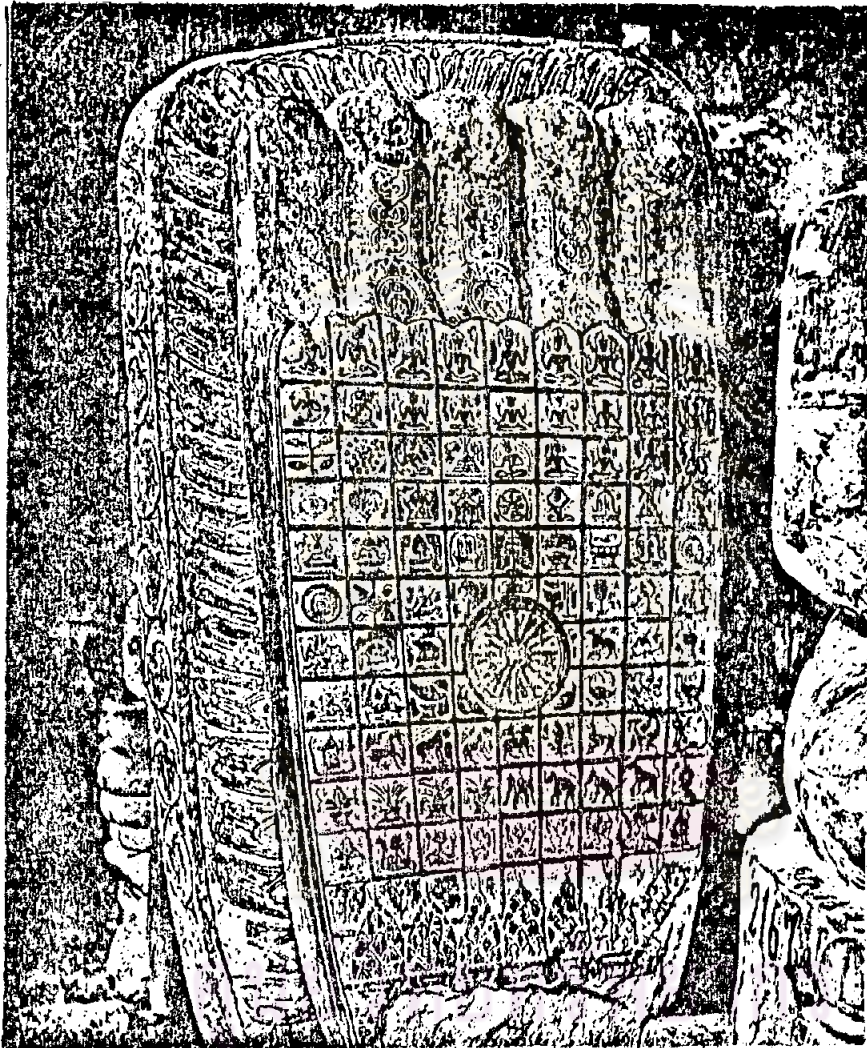
เขากร
วิทยาลัย

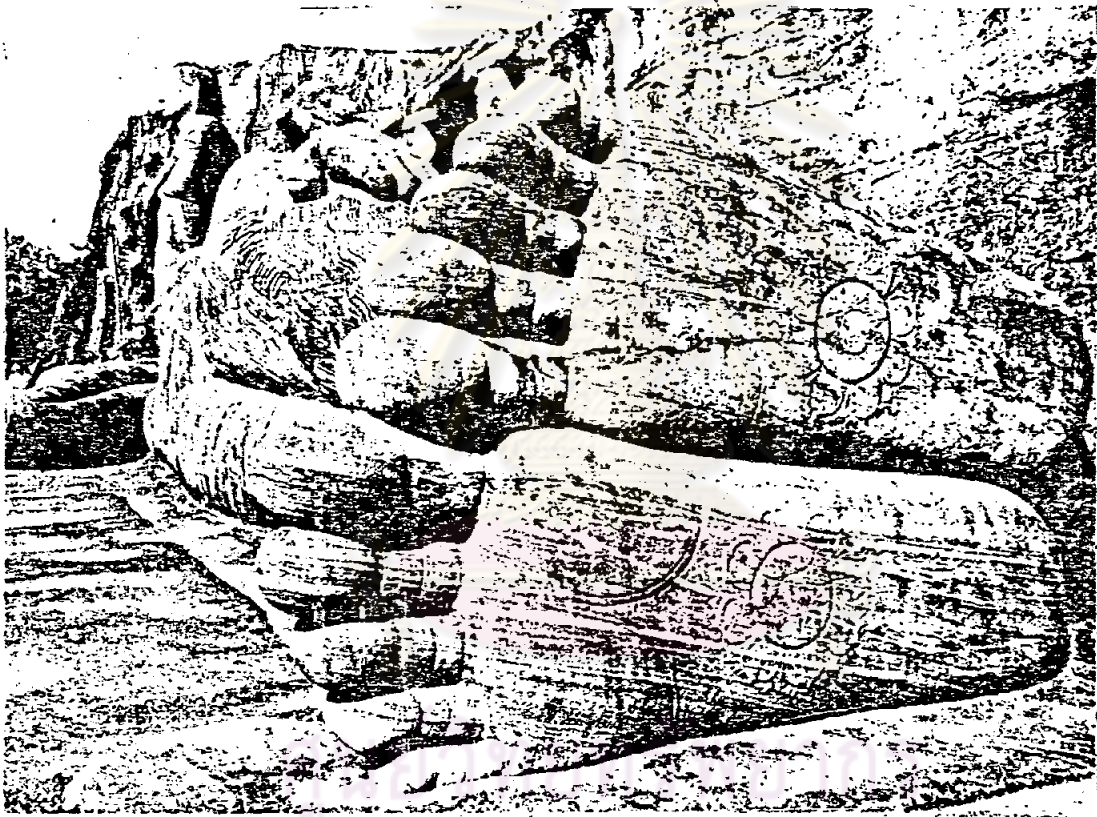
พระศุทธบาทที่เจดีย์บรเวธิกอน

จากหนังสือ Old Burma - Early Pagan Vol. 3.

พระพุทธรูปที่นครวัด ประเทศกัมพูชา

จากหนังสือ The Image of the Buddha

พระพุทธรูปไสยาสน์ที่โปโลนนารูวะ ประเทศลังกา

จากหนังสือ Buddha ; the face of tranquility

ประวัติผู้เขียน

นางสาวอัญชดี ปิ่นรอด สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๐ และเข้าศึกษาต่อในบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาภาษาตะวันออก สาขาวิชาบาลี-สันสกฤต เมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๑

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย